

YAVUZ SULTAN SELİM'İN OĞLU ŞEHZADE SÜLEYMAN'A
MANİSA SANCAĞINI İDARE ETMESİ İÇİN
GÖNDERDİĞİ
SİYASETNÂME

ENVER ZİYA KARAL

*T. T. K. Azasından, Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi Yeni ve son Zamanlar tarihi profesörü*

Manisa Ortaokul tarih öğretmenlerinden Çağatay, Şerf Mahkeme sicilleri üzerinde incelemeler yaparken Yavuz Sultan Selim'in oğlu şehzade Süleyman'a Manisa sancağını idare etmek için yollamış olduğu bir siyasetnâme suretine rastlamış ve onu kopye ederek tarih mecmualarından birisinde neşredilmek üzere Manisa Mebusu Yusuf Hikmet Bayur'a göndermiştir. Muhterem hocam Yusuf Hikmet Bayur bu vesikanın tetkikini ve şimdiye kadar neşredilmemiş ise tahşiye ederek Belleten'de neşretmemi uygun buldular. Osmanlı imparatorluğunda kanunlaştırma hareketlerini geniş ölçüde aydınlatan ve bilhassa Ceza Hukuku tarihini ilgilendiren bu vesikanın neşrinden bana da bir pay verdiklerinden dolayı Çağatay'a ve sayın hocam Hikmet Bayur'a en derin teşekkürlerimi sunarım:

Siyasetnâme'nin şekle ait hususiyetleri:

Siyasetnâme, Manisa Şerf Mahkeme sicillerinden kopye edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda, vilâyet, sancak ve kazalara gönderilen kanun, ferman hattı Humayun ve siyasetnamelerin neşir ve tatbiklerine geçilmezden önce şerf sicillâta yazılması kanun kuvvetinde bir anane olduğundan Manisa Şerf Mahkeme sicillerinde bulunan siyasetnâme muhteva itibariyle orijinalinin tam benzeri olarak kabul edilebilir. Siyasetnâmenin hangi tarihte yazıldığı ve Manisa'ya ne vakit varmış olduğuna dair her hangi bir işarete rastlanmamıştır. Fakat Yavuz Selim'in 1512 tarihinde Padişah olduğu bilindiğinden, Padişahlığının ilk yılında veya yıllarında Manisa'ya gönderilmiş olması ihtimal dahilindedir. Siyasetnâmenin

yazısı okunaklı, üslubu açıktır. Terimler tamamen halk dilinde kullanılan kelimelerdir. Siyasetnameyi içine alan defterin bir kaç yaprağı yırtılmış olduğu için ele geçen maalesef eksiktir.

Siyasetnâmenin Karakteri:

Siyasetnâme, Manisa sancağını idareye memur olan Şehzade Süleyman'ın isteği üzerine Yavuz Sultan Selim tarafından gönderilmiş bir ceza kanunnamesi mahiyetindedir. Hükümleri Manisa sancağının merkezi için olduğu kadar bu merkeze bağlı şehir, köy ve kasabalar için de carıdır. Meriyet mevkiine konulmazdan önce münadiler vasıtasıyla halka bildirilmesi ve tanıtılması şart koşulmuştur. Siyasetnâme hükümlerinin suç işlenen yerlerin Kadıları tarafından tatbik edileceği işaret edilmiştir.

Siyasetnâmenin hükümleri:

Suçların nevi bakımından Siyasetnâme'yi beş bölüme ayırmak mümkündür.

1) Zina üzerine hükümler:

Kız ve oğlan kaçırmak, bir eve zorla girmek ve bir kadın yahut kızı kaçıрмаğa teşebbüs etmek suçlarını yapanın cezası içmeği 1) nin kesilmesidir. Kız veya kadın kaçırarak zorla nikâh ettiren, zorla boşatılacak ve sakalı kesilerek döğülecektir. Pezevenklik edenin ise alını dağlanacaktır. Avrat ile yakalanan bir kimse için Siyasetnamede hususî bir hüküm konmamış, şer'an terettüp eden ceza ile bu suç işleyenin cezalandırılacağı kaydedilmiştir.

2) Katil vakası üzerine hükümler:

Katil vak'asında dört durum gözetilmiştir:

Birinci durum; adam öldüren kimse öldürdüğü kimsenin yerine öldürülecektir.

İkinci durum; bir cemaat içinde adam öldürülmüş ise; cemaat suçluyu bulup meydana çıkarmak mecburiyetindedir. Eğer adam öldüren bulunmazsa, cemaat hepsedilecek ve durum Padişaha bildirilecektir. Cemaatın cezası Padişah tarafından tespit edilecektir.

Üçüncü durum; cinayet köy içinde veya mahalle içinde işlenmiş ise; köy ve mahalle halkı adam öldüreni bulmağa mecburdurlar. Bulmadıkları takdirde diyet vermekle mükelleftirler.

1) Fatih kanunnâmesini incelemiş olan Mehmet Arif'e göre bu kelime dizin altındaki kemik demek olan « İncik » manasına gelebilir.

Dördüncü durum; cinayet, ana, baba ve akraba şahsında işlenirse, cezası şeriat hükümlerine uygun olarak verilecektir.

3) *Hırsızlık vak'ası üzerine hükümler :*

Muhtelif durumlar gözetilmiştir; sırasıyla şunlardır :

Birinci durum; esir çalan, esir kaçırın, dükkân açan ve bir kaç kere hırsızlık yapmış olan kimse asılacaktır.

İkinci durum; hırsızlık bir cemaat içinde (bir bölük halk içinde) olursa, cemaat tehdit edilerek hırsız meydana çıkarılacaktır. Çıkarılmazsa cemaat hapsedilecek, durum Padişaha bildirilecek ve Padişah tarafından tayin edilecek ceza tatbik edilecektir.

Üçüncü durum; köy içinde veya mahalle içinde olacak hırsızlıklarda köy ve mahalle halkı hırsız bulmakla mükelleftir.

Dördüncü durum; bir kimsenin elinde veya evinde çalınmış eşya bulunursa ve bu eşya da satın alınmış ise, kimden satın alındığı araştırılacaktır. Bulunmazsa, satın alan adama işkence edilecektir.

Beşinci durum; kervansaraycılar, sabahleyin kervansarayın kapılarını açmadan halka çalınmış eşyaları olup olmadığını soracaklardır. Kervansaraydan çıktıktan sonra vaki şikâyetler muteber değildir. Kervansaraycı böyle bir muameleye girişmeden kapıları açarsa sonradan vaki olacak hırsızlık şikâyetlerinden mesul tutulacaktır. Kervansaraydan çalınan eşya, kervansarayın haricindeki kimseler marifetile çalınmış ise, zan ve şüphe altında olan kimseler tehdit edilerek hırsız meydana çıkarılacak ve çalınmış eşya sahibine geri verilecektir. Eğer kervansaraydan bazı kimseler hariçtekilerle sözbirliği ederek eşya çalmış ise, yine tehdit ile hırsızın meydana çıkarılmasına çalışılacaktır. Hırsız meydana çıkarılmazsa, kervansaray da mahalle içinde yapılmış farzedilerek o yoldaki cezalar tatbik edilir.

Altıncı durum; hırsız sipahi tayfasından ise, ve ölüm cezasına müstahak ise, hapsedilerek durum Radişaha bildirilecektir.

Yedinci durum; bir kimsenin hırsızlığı örf ile sübut bulsa kadı önce hakkında cezanın tatbikine müsaade verir.

4) *Yankesicilik ve cerh üzerine hükümler :*

Yankesici ile adam bıçaklıyan hakkında iki durum bahismevzuudur. Bu işleri yapan kimsede yankesicilik ve adam bıçaklamak

âdet hükmünde değilse, bıçak kızdırılıp kolları üzerinde gezdirilecektir. Yok eğer yapılan iş bir itiyad neticesi ise yapan adamın eli kesilecektir.

5) *Şehirlerde ve köylerde kundakçılık üzerine hükümler:*

Şehirlerde ve köylerde evlere ateş verilmesi takdirinde zan altında kalan kimse tehdit edilerek kundakçı meydana çıkarılacaktır. Eğer kasten ateş vermiş ise, asılacaktır. İşten haberi olup da haber vermeyenler de başka yere sürülecektir.

Siyasetnâmenin tarihî önemi:

Osmanlı müesseselerinin tetkikinde umumiyetle Fatih Mehmet kanunnâmesile Kanunî Süleyman kanunları üzerinde durulduğu malûmdur. Fatih Mehmet, kendinden önce gelen padişahlar devrinde neşredilen kanunnâmeleri toplatmış, sıralatmış, icap eden değişiklikleri yaptırmış ve tamamlatarak kendi adını taşıyan kanunnâmeyi tertip ettirmiştir. Kanunî Süleyman da bir çok yeni kanunlar yaparak Kanunî ismini almıştır. Gerek Fatih Mehmet, gerekse kanunî Süleyman kanunlarında başka hükümdar tarafından tertip edilmiş olan kanunî hükümlerin neden ibaret olduğu açık bir şekilde bilinmiyor. Halbuki müesseselerimizin inkişâfını takip etmek bakımından bu cihetin bilinmesi bilhassa ehemmiyetlidir. *Tarihi Osmanî encümeni mecmuası* nın çıktığı sıralar bu ehemmiyet göz önünde tutulduğundan Viyana kütüphanesinde mevcut ve Fatih ile Kanunî Süleymana ait olarak gösterilen kanunnâmelerin fotografileri getirtilerek mecmuada Mehmet Arif tarafından neşredilmişlerdir. Fakat bu kanunnâmelerin neşri münasebetile kanunlaştırma meselesine verilen malûmat sarih değildir. Yalnız Kanunî Süleyman, kanunnâmesinden bahsedilirken, bu kanunnâmedeki bazı maddelerin Sultan Selim zamanında tanzim edildiğine işaret edilmiştir. Yavuz sultan Selim Siyasetnâmesi bilhassa bu vuzuhsuluğu gidermektedir. Siyasetnamedeki ceza hükümleri Fatih kanunnâmesinde pek muhtasar olarak mevcuttur. Halbuki aynı ceza hükümleri Kanunî Süleyman kanunnâmesinin içine tamamen girmektedir. Şu halde Kanunî Süleyman taşıdığı Kanunî ismini kısmen olsun babasına borçlu demektir.

Siyasetnâmenin hukukî ehemmiyeti:

Mukaddimemizde işaret ettiğimiz vechile siyasetnâme gerek kanunlaştırma hareketleri, gerekse ceza hukuku bakımından önemli

bir vesika teşkil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu idaresini keyfi bir idare olarak kabul eden hukukcular bu siyasetnâmenin maddeleri üzerinde durarak kanaatlerini değiştirebilecek neticelere varabilirler. Tanzimattan önce memleketimizdeki ceza hukuku bahsi ile uğraşan hukukcular da, Osmanlı ceza hükümlerinin münhasıran şerî hükümlerden ibaret olmadığını, şeriat yanında örfün ve devletin geniş payı olduğunu tebarüz ettirebilirler kanaatındayız.

Siyasetnâmenin Kanunî Süleyman Kanunnâmesile mukayesesi :

Yavuz Sultan Selim'in oğlu Şehzade Süleyman'a gönderdiği siyasetnâmenin, Kanunî Süleyman devrinin kanunlaştırma hareketleri üzerinde ne derece tesir ettiğini anlamak için Siyasetnâme metnini neşrederken icabeden tahşiyelerle mukayese etmeği uygun bulduk.

YAVUZ SELİM'İN OĞLU SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ SİYASETNÂMENİN SURETİ

Nişan-ı şerif-i âlişan-ı sultanî ve tuğray-ı giti sitan-i hakânî nefeze bilâvn-i süphanî velyumn-u rabbânî hükmü oldur ki şimdiki halde Saruhan sancağı kudret-i duşu, dışar izzetişar nur-ı sıdk-ı saltanat ve kişver-kâşay-i nur-ı hadıka ve hilâfet ve ferman-revay-ı محض الحف عضدالدوله والدنيا والدين oğlum Süleyman şahı tâyin ve tevfiz eyyledim. Öyle olsa mumaileyh canibinden zikrolan sancağın eşirrasının tedibi ve hırsızlarının siyaseti babında dergâh-ı mâdeletpenâhımdan siyasetnâme talep olunmağın işbu siyasetnâmeyi verdim ve diyorum ki liva-i mezbureye müteallik şehirlerde ve köylerde ve kasabalarda mazmunu nida olunup amme-i nasa ilâm ve ilân oluna, ba'de heza her kimden şirret ve şenaat sadır olur ise ol yerin kadıları marifetile siyasetnâme mucibince hakkından geline.

Meselâ kız ve oğlan çekip hiyanetle bir ecnebinin evine giren kimesnenin 1) avrat ve kız çekmeğe bile varan kimesnelerin 2) içmeği kesile. Kız ve avrat çekip güçle nikâh ettirene cebirle boşatıp ve nikâh edenin sakalın kesip muhkem let edeler 3). Ve avratla

1) Kanunî Süleyman kanunnâmesinde şöyledir: kız ve oğlan çeken kimesnenin ve hiyanet ile bir ecnebinin evine giren kimesnenin.

2) Kanunî Süleyman kanunnâmesinde şöyledir : Kimesnenin.

3) Döğmek manasıdır.

tutulanın şeran siyaseti ne ise icra oluna ve adam öldüren kimesneyi öldürdüğü kimesnenin yerine öldüreler. Bir kaç kere hırsızlığı olmuş. 1) Kimseyi asalar ve pezevenklik edenin alınına dağ edeler. Ve bir bölük halk içinde adam ölse tehdit edip bulduralar. Bulmazlar ise ol halkı tutup hapsedip dergâhı muallâya bildireler 2). Fermanı kaza cereyanım 3) anların babında ne veçhile sadır olursa 4) mucibi ile amel edeler. Köy veya mahalle içinde adam ölse veya kervan basılıp hasarat veyahut bir köy arasında ogurluk 5) ve haramilik olsa elbette hırsız 6) bulduralar 7) çıkaralar ve bir kimesnenin elinde ya evinde 8) ugurluk nesne bulunsa satın aldıysa satanı bulduralar. Bulunmazsa işkence edeler. Meğer ki bulıcak (bulduğu vakit) getirip kadiya teslim edeler. Veyahut yabanda bulunduğunu isbat ede, ama işkencede ihtiyat edeler ki kabl-el-subut telefî nefis olmya ve eğer işkencede ölürse davası sorulmya ve kârban sürücüler emin ve mutemed kimesneler olup her sabah Kârvansaray halkına icazet vermeden Kervansarayda konan halktan istifsar edip kimesnenin rızkı ve esbabı 9) sirkat ve nehb olmadığı 10) malûm ve tahkik ettikten sonra 11) Kervansaray kapısı açıp salıvere 12) ve eğer Kervansaraycı bu manayı ettikten sonra halka destur verici olsa sonra Kervansaray halkından bazısı rızk ve esbab uğurlandı derlerse mesmu olunmya. Ve eğer Kervansaraycı bu manayı etmeden halka destur vermiş olursa ol gece Kervansarayında konan halkın nesnesi ugurlanmış olursa ki ugurlandığı tahkik ola Kervansaraycıdan

1) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: olmuş kelimesinden önce zahir kelimesi vardır.

2) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: bildireler yerine arzederler denilmiştir.

3) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: cereyan denilmiştir.

4) Ne veçhile sudur bulursa.

5) Ugurluk, hırsızlık manasınadır.

6) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: hırsız yerine (ideni) denilmiştir.

7) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: buldurup çıkaralar denilmiştir.

8) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: takdim ve tehir vardır. «evinde veya elinde » denilmiştir.

9) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: Esbab kelimesi yoktur.

10) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: olmadığı şeklinde yazılmıştır.

11) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: malûm ve muhakkak olduktan sonra denilmiştir.

12) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: saray kapusun açıvere denilmiştir.

çünkü gaddarlık oldu. Kervansaraycıya ol uğurlanan nesnenin kıy meti tazmin oluna 1). Eğer Kervansaraydan nesne uğurlanmak Kervansaray taşrasında bulunup 2) alınmakla olursa taşradan mazanna ve müttehim olanları dutup (tutup) tehdit edip hırsız buldurup aldığı rızkı ve esbabı buldurup şer'ile sahibine teslim edeler 3). Ve eğer içeriden olan hırsızla kavli ve ittifakı olmak tevehhüm olunursa 4) içerden olan halkda fitne olanları dahi tutup şer'ile ve örfle tazyik edip ve tehdit edip 5) hırsız bulduralar. bulunmadın 6) Kervansaray mahalle içinde olursa mahallede oğurluk olicak (olsa) hüküm her nice ise Kervansarayda dahi öyle ola. Ve yan kesenin ve adam bıçaklayanın âdeti ise elin keseler, eğer âdeti değilse bıçak sancıp gezdireler.

Eğer bir kişi atasını veya anasını veya akrabasından birin 7) öldürse emri şer' nice ise öyle ola. Şehirlerde ve köylerde olan evlere od korlar evler yanarsa şer'ile sabit olmayıp bir kimesneye töhmet etseler tehdit ile hırsız 8) bulduralar. Eğer maksadla 9) etmiş olursa asalar ve bilegelenleri yasak edip ilden süreler ve hırsız Sipahi tayfasından olup her siyasete müstahak olsa hapsedip dergâhı muallâya arzederler. Ve eğer örf ile bir kimesnenin hırsızlığı zâhîr olursa kadı olan kimesne 10) ehli örf hüccet verip ehli örf ol Hüccet mucibiyle asılmaya müstahak olanı asa ve kat'ı uzva

1) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: Kervansaraycı bu manayı edip halka destur vermiş olup sonra Kervansaray halkından bir kimse rızkım ve esbabım uğurlandı ise mesmu olmiya ve eğer Kervansaraycı ol manayı etmeden halka destur vermiş olup ol gece Kervansaray'da konan halkın nesnesi uğurlanmış olup ki muhakkak ola Kervansaraycıdan çok gadr oldu, uğurlanan esbabın kıymetini Kervansaraycıya tazmin (ettireler).

2) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde «bulunup» yerine denilip yazılmıştır.

3) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: teslim edeler yerine hükmeyyeler

4) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: tevehhümden evvel «bir olmak» yazılmıştır.

5) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: edip yerine «eyleyip yazılmıştır.

6) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: bulunmadın yerine «bulunmazsa» yazılmıştır.

7) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: akrabasından birin yerine akrabasın yazılmıştır.

8) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde; hırsız yerine «ideni» yazılmıştır.

9) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: eğer maksadla yerine eğer kasd ile yazılmıştır.

10) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde; «kimesne» kelimesi yuktur.

müstahak olanı kat'ı uzv edeler. Kadı bu bapta mani olmıya ve siyasetini tehir ettirmeyip günah olan yerde ettireler ve hırsız tayfası işkence ile 1) ikrar etse ve alâyim dahi delâlet eylese ol ikrar muteber ola ve eğer bir hırsız tutulup 2).

1) Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde: İşkence ile yerine «işkence de» yazılmıştır.

2) Manisa'da ele geçen Yavuz Selim Siyasetnâmesi burada bitmektedir. Sonraki yaprak yırtılmış olduğu için Siyasetnâme eksiktir. Kanunî Süleyman Kanunnâmesinde bir iki fazla satırı aynen yazıyoruz: «Eğer hırsız malûm olup ol dahi bir kimesne için şerikimdir dise ve ol kimesne levend ve müttehim ise işkence edeler Eğer müttehim değil ise mücerret hırsız sözü ile işkence etmiyeler. Ve yaya ve müsellim ve yürük ve doğancı vakıf ve mülk olsun hırsız kaçıp anların içine girse hırsız anlara bulduralar eğer hırsız vermezler ise grametin çekeler ve hırsızın uğurladığını anlara ödeteler. Eğer hırsız bunların birisinden olursa siyaseti sair hırsızlar gibi ola. (Tarihî Osmanî Encümeni mecmuası cüz' 15, Tefrika. Kanunnâmei-Âli-Osman).